

Hoog van de Toren

Rolf Harbers en Maurits Hoenders

Wetenschappers: weest retorisch!

In de onderstaande Hoog van de Toren pleiten *Groniek*-redacteuren Rolf Harbers en Maurits Hoenders voor een wetenschapsbeoefening waarin retorica een grotere rol speelt dan nu het geval is.

Op het congres 'De kunst van het verschil', dat plaatsvond op 17 en 18 maart jl., sprak Paul Frissen over de waarde van verschil en ongelijkheid. Hij sprak onder andere de volgende woorden: 'De veelal overheersende interpretatie en vormgeving van politieke representatie berust op een ideologie van gelijkheid en uniformiteit.' Na deze woorden volgde een betoog waarin dergelijke abstracte bewoordingen schering en inslag waren. Sterker nog, het betoog bleef zo hangen in abstracte termen, dat het nooit duidelijk werd wat Frissen nu eigenlijk voor ogen had.

Het blijven steken in abstracties gaat meestal ten koste van de retorische kracht en de begrijpelijkheid van teksten of voordrachten. Want heeft u iets van Frissens woorden begrepen? Zo nee, dan kunt u twee conclusies trekken: of u bent niet 'wijs' of Paul Frissen heeft niet duidelijk zijn punt kunnen maken. Vaak, in onze ogen te vaak, trekt men de eerste conclusie. Wij zullen in het onderstaande de tweede conclusie verdedigen. Want waarom zouden hoog opgeleide mensen zichzelf wegcijferen door Frissen op een voetstuk te plaatsen en zichzelf reduceren tot nederige en onwetende aanbidders? Is het niet de taak van de schrijver of de redenaar iets helder voor het voetlicht te brengen? Hieronder volgt een pleidooi voor meer retorica in de wetenschappelijke tekst.

In onze ogen hebben wetenschappers een aantal subtiele mythen de wereld in geholpen om hun gebrek aan schrijfvaardigheid 'kunstig' (maar o zo doorzichtig) te verhullen. Ten eerste: ze menen dat concrete termen de lading van hun verhaal niet kunnen dekken. Misschien zonder zich daar van bewust te zijn, vlucht menig wetenschapper in abstracties die alleen in het beperkte wetenschappelijke wereldje zeggingskracht hebben. De veronderstelling die hier aan ten grondslag ligt, is de volgende: abstracte taal correspondeert meer met de werkelijkheid dan concretere, alledaagse bewoordingen. Deze veronderstelling is in onze ogen echter zeer aanvechtbaar. Bijna nooit wordt namelijk uitgelegd *waarom* abstracties de werkelijkheid beter weten te verwoorden dan meer 'down-to-earth'-taalgebruik. Doen academici bovendien ooit wel eens een serieuze poging om zich helderder uit te drukken?

Ten tweede: wetenschappers houden vaak krampachtig vast aan het eveneens aanvechtbare onderscheid tussen vorm en inhoud. Goede auteurs kunnen je vertellen dat deze twee elementen van een tekst onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Marshall McLuhans 'The medium is the message' is wat overdreven, maar draagt toch zeker een kern van waarheid in zich. Kijk bijvoorbeeld eens naar het subtiele verschil in betekenis tussen 'baanbrekend' en 'vernieuwend'. Hoewel deze woorden nagenoeg hetzelfde betekenen, bestaat er toch een duidelijk verschil in nuance. Het eerste woord is veel beeldender dan het tweede en heeft daardoor een veel sterkere zeggingskracht.

Ten derde: veel wetenschappers huldigen de opvatting dat het wegcijferen van het ik in een tekst de kwaliteit ten goede komt. Dit is wederom een voorbeeld van intellectueel verstoppertje spelen. Zoals academici veelal geloven dat abstractie zorgt voor een betere correspondentie tussen tekst en werkelijkheid, geloven ze ook dat het weglaten van het 'ik' daar toe bijdraagt. Bij historici is deze opvatting geworteld in het Rankeaanse historisme, dat de historicus voorschrijft 'sein Selbst gleichsam aus zu löschen'.

Tegenwoordig is de objectiviteitspretentie van het historisme gerelativeerd. Toch treden auteurs in hun teksten niet meer op de voorgrond dan voorheen. Waarom niet, vragen wij ons af. Geloven ze stiekem nog steeds in objectiviteit? Of durven ze zichzelf niet te laten zien? Misschien is het een combinatie van beide. Wat de reden ook mag zijn, het gaat ten koste van de retorische kracht van een tekst. Sla een willekeurig boek over retorica, overtuigend schrijven of doeltreffende communicatie open en je vindt het volgende: gebruik, om je tekst aantrekkelijk en begrijpelijk te houden, voorbeelden, humor, beeldspraak en anekdotes. Om dat te doen, dien je je als auteur meer op de voorgrond te stellen.

Hiermee zijn we aanbeland bij een van de belangrijkste kenmerken van een retorisch weldoordachte tekst: de band tussen auteur en publiek wordt aangehaald. Vanzelfsprekend versterkt de terugkeer van het 'ik' in de wetenschappelijke tekst deze band. De auteur dient zich bewust te zijn van het feit dat hij niet louter voor 'de wetenschap', maar primair voor een publiek schrijft. Een publiek bestaat uit *mensen*. En mensen hebben *emoties*, emoties die opgeroepen kunnen worden door identificatie met de auteur. Hieruit volgt dat met retoriek doorspekte wetenschappelijk teksten niet alleen amuserender zijn voor het lezerspubliek, maar ook geloofwaardiger aandoen. Identificatie hangt namelijk sterk samen met de bereidheid iets te geloven.

Door een gebrek aan retorica in hun teksten hebben wetenschappers een aloude verantwoordelijkheid richting de maatschappij veronachtzaamd. Die verantwoordelijkheid bestaat uit het helder overbrengen van de bevindingen van de wetenschap aan de samenleving. De retorica dient weer te functioneren als bindmiddel tussen wetenschapper en het grote publiek. We hebben meer Geert Maks, Sebastian Haffners, Douwe Draaisma's en Robert Dijkgraafs nodig.